

Asia: VN/32076/2023

Lausuntopyyntö kotoutumislain mukaisista asetuksista

Lausunnonantajan lausunto

Asetus 1: VNa osaamisen ja kotoutumisen palvelutarpeen arvioinnin sekä monialaisen osaamisen ja kotoutumisen palvelutarpeen arvioinnin sisällöstä ja toteuttamisesta (arviointiasetus)

SVK Liitto ry kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto asetuksista, joita pidämme oikeansuuntaisina, mutta joiden toimeenpaneminen lisäarvoa tuottavasti esitettyssä muodossa sisältää mielestämme vaikeassa yhteiskunnallisessa tilanteessa monia haasteita ja ristiriitaisuuksia, mitä tulee asetettuihin tavoitteisiin eli vaikuttavuuteen, valmisteltavaan, levitettävään sisältökokonaisuuteen, allokoituihin resursseihin sekä näistä johtuvaan kykyyn kohdata myös suomalaista yhteiskuntaa hyödyttävästi kotoutuja-asiakas ja hänen tarpeensa.

Jo alkukartoituksessa olisi (äidinkielen) luku- ja kirjoitustaidon sekä maamme virallisten kielten osaamisen ohella tärkeää kiinnittää huomiota myös siihen, mikä tuo kyseisen henkilön äidinkieli on ja mitä tämä kieli tarkoittaa ja mahdollistaa suomalaisessa ympäristössä, sekä mitä muita kieliä hän mahdollisesti osaa hyvin. Nykymuodossaan asetus tuo muut kielet mukaan vasta hieman piilotetusti pykälässä 4, joka käsittelee palvelutarpeen arvioinnin toimeenpanoa. Mikäli muita kieliä ei selvitetä ja niiden merkitystä arvioida alusta asti, voidaan päätyä kategorisoimaan osaamiset ja mahdollisuudet puutteellisesti.

Erytisesti englannin hyvä taito voi merkittävästi muovata sitä, millaiseksi henkilön kotoutumis- ja työllisyyspolku muodostuu. Koska suomalainen työelämä valitettavasti näyttää edelleen tarpeettoman usein kiinnittävän huomiota suomen kielen osaamiseen myös muissa kuin asiakaspalvelutehtävissä, sujuva englanti voi osoittautua lopulta pikemmin kotoutumisen haasteeksi kuin voimavaraksi. Arjen kohtaamiset kun sujuvat Suomessa varsin hyvin englanniksi, ottaen huomioon, että kyseessä on kieli, jolla ei ole maassamme mitään erityisasemaa. Arjen näennäinen sujuminen voi heikentää motivaatiota varsinaiseen integraatioon ja kotimaisten kielten oppimiseen.

Toisaalta myös joidenkin muiden kielten hyvällä osaamisella voi sekä positiivista että negatiivista vaikutusta kotoutumisen edistymiseen. Kieliryhmän koolla Suomessa on vaikutusta paitsi niiden kohtaamisten määrään, joita tuo kieli arjessa mahdollistaa, myös mm. siihen, minkälaista ohjausta,

vertaistukea ja yhteisöllisyyttä uudella asuinpaikalla on puhujalle tarjota. Etenkin venäjänkielistä väestöä on monin paikoin Suomessa niin runsaasti, että äidinkielenään jotain meillä pientä kieltä puhuvan henkilön linkittymisellä venäjänkielisten kieliryhmään esim. toisen vanhemman äidinkielen tai hyvin opitun vieraan kielen kautta saattaa olla moninaista merkitystä henkilön kotoutumistarinalle Suomessa. Etenkin pk-seudulla samaa pätenee myös joihinkin muihin kieliin. Myös tämä näkökulma puoltaa sitä, että äidinkieleksi tulisi voida rekisteröidä useampi kuin yksi kieli.

Asetus 2: VNa monikielisen yhteiskuntaorientaation sisällöstä ja toteuttamisesta (yhteiskuntaorientaatioasetus)

Oma- tai monikielinen yhteiskuntaorientaatiokoulutus on erittäin kannatettava aloite sinänsä. Valitettavasti käsillä olevassa esityksessä on toteutuksen realismin osalta siinä määrin haastavia kohtia, että esitys vaatii nähdäksemme runsaasti jatkotyötä. Mikäli asetuksen toteuttamiseksi ei löydy resursseja, sen voi katsoa pikemmin lisäävän kuntien taloudellista rasitusta, rasittavan henkilökunnan jaksamista ja tuottavan vain vähän positiivisia tuloksia ja kokonaisuutena heikentävän kotoutumistyötä maassamme. Mitä enemmän ”sovellettavaa” paikallisille toimijoille jää, sitä kirjavampi ja tehottomampi on lopputulos ja sitä enemmän resursseja tarvitaan lisää.

Keskeisiä haasteita näyttäisivät olevan, ketä kohderyhmästä tullaan tavoittamaan, millä keinoilla, verkostoilla ja resursseilla sekä mikä on osallistumisen velvoittavuuden taso tai kohderyhmän omasta näkökulmasta positiivinen kannustavuus? Lisäksi kohderyhmän, tai pikemmin yksilöiden kohderyhmän sisällä, tunteminen sekä tarpeiden, resurssien ja motivaatioiden ymmärtäminen niukoilla resursseilla toteutettavien kohtaamisten puitteissa herättää kysymyksiä. Kolmas sektori ja erityisesti omakielisiä palveluita tarjoavat yhdistykset tulevat olemaan välttämätön kumppani kunnille paitsi kohderyhmän tavoittamisessa, myös sen kannalta, millaisiin matalan kynnyksen palveluihin heikolla kielitaidolla varustetun maahanmuuttaneen voi ohjata täydentämään orientaatiokurssilta saamia tietoja ja ottamaan niitä käytäntöön. Samalla kuitenkin kolmannen sektorin rahoitusta ollaan nopealla tahdilla alentamassa merkittävästi.

Toivomme, että yhteiskuntaorientaation toteuttamiseksi laadittavassa valtakunnallisessa materiaalissa kyetään jollain tavoin löytämään tasapaino yleisen ”Suomi-tiedon” sekä kotoutujalle juuri hänen tilanteessaan relevantin konkreettisen informaation välillä. Vähättelemättä yleisen ”maatiedon” merkitystä, on oletettavaa, että sen kiinnostavuus on rajallista erityisesti, jos se kielellisistä ja resurssirajoitteista johtuen joudutaan antamaan luentomaisesti. Keskustelulliset mahdollisuudet lisäävät varmasti myös kiinnostavuutta ja tiedon sisäistymistä. Tällainen yleistieto ei kuitenkaan nopeasti ja merkittävästi muutu, mikä on sen etu tällaisessa tilanteessa.

Konkreettiset tiedot siitä, miten eri arjen asioita Suomessa hoidetaan ja edistetään, ovat kuitenkin varmasti niitä, joita alkuvaiheen kotoutuja kokee ensi sijaisesti tarvitsevänsä. Tämän tiedon haasteena on se, että sitä pitää päivittää varsin tiheästi ja se myös vaihtelee paikallisesti. Kyse on jälleen resursseista.

Lisäksi toivomme, että materiaalissa kiinnitetään huomiota niihin muotoiluihin ja siihen henkeen, jolla konkreettisesti arjen toimintaamme vaikuttavien prosessien taustalla vaikuttavia “arvoja” käsitellään. Vaikka lainsäädäntömme ja instituutiomme on 1900-luvun kuluessa rakennettu muutamien, nykyistä rajatumpien, “arvojen” välisessä vuoropuhelussa, 2020-luvulla Suomi on käytännössä ennen kaikkea moniarvoinen, yksilönvapauksia tavoitteleva ja nopeasti muuttuva. Kotoutujille ei ole syytä luoda harhakäsitystä, että ne arvot, jotka instituutioitamme luotaessa menneillä vuosisadoilla vaikuttivat, muodostaisivat nykyajassa jonkinlaisen homogeenisen suomalaisuuden. European Social Survey -tutkimusta Suomessa lähes koko 2000-luvun toteuttamassa ollut professori Heikki Ervasti on korostanut arvojen muuttuvan hitaasti, mutta suurimman muutoksen tapahtuneen juuri yksilönoikeuksien kohdalla, jolloin mm. erilaisuutta siedetään aiempaa paremmin. Vuoden 2022 lopulla julkaistussa haastattelussa Ervastikin kuitenkin odottaa mielenkiinnolla, mitä paradigman muutoksia “sota, pandemia sekä ilmastonmuutos” aiheuttavat. Suomalaisten arvojen näennäistä stabiiliutta tulee lähivuosina lisäksi varmasti haastamaan se tosiseikka, että suuret ikäluokat, jotka massallaan määrittivät viime vuosisadan jälkipuoliskolla muotoillut arvot, poistuvat kiihtyvällä tahdilla kaikilta yhteiskunnan foorumeilta. “Suomalaiset arvot” muuttuvat, mutta eivät suoranaisesti maahanmuuton tai globalisoitumisen seurauksena, kuten usein väitetään.

“Suomalaisen yhteiskunnan arvojen” opettaminen kuulostaa siis jokseenkin ongelmalliselta. Konkreettisiin tietoihin ja taitoihin keskittyminen, mahdollisuuksien avaaminen ja lisätiedon lähteiden opettaminen ovat uskoaksemme kestävämpi ja vaikuttavampi tie, jota kautta myös riittävä kuva arvoista muodostuu. Kannattaa erityisen tarkasti miettiä sitä, että kouluttaja voi uskoa siihen materiaaliin ja informaatioon, jota jakaa eteenpäin, mikäli hän on hyvin kotoutunut ja seurannut suomalaisen yhteiskunnan keskusteluja ja toimintaa. Asetuksen taustamuistio pohjoismaisine arvoineen voisi olla edellisen hallituksen aikana tuotettu, mutta oikeastaan se heijastelee ennen kaikkea viime vuosisadan käsityksiä suomalaisesta homogeenisestä yhtenäiskulttuurista, joka jo silloin oli jossain määrin keinotekoinen konstruktio. Nykyään Suomi erottunee monesta kulttuurista katsoen lähinnä erilaisia yksilönvapauksia, ei yhtenäisempiä kansallisia arvoja tai traditioita, korostavana. Maallistuminen ja tieteellisen tiedon painottaminen ovat viime vuosiin saakka myös olleet “arvoja”, jotka Suomessa asuvan on ollut hyvä ymmärtää, mutta tunne, oma kokemus ja usko ovat meilläkin nopeasti vahvistuneet toiminnan motiiveina ja perusteluina.

Koska velvoittavuus ja tavoittavuus nähdään haastaviksi, koko orientaatiokoulutuksen sisällöllinen henki voisi olla, lainsäädännön raamit korostetusti huomioiden, pikemmin yksilön mahdollisuuksia kuin velvoitteita esiin nostava. Vähintään niin, että kotoutujille voidaan perustella, mitä mahdollisuuksia (ja kenelle) on velvoitteiden avulla pyritty luomaan ja mitä Suomessa ajatellaan saavutetun, jos ja kun “arvoihin” on sitouduttu. Mahdollisuuksia korostaen on todennäköisempää, että ihminen haluaa itse ottaa asioista selvää perusteellisemmin. Kielto listoja ja tyhjänä kolisevaa propagandapuhetta “kansallisista arvoista” moni kotoutuja on varmasti oppinut elämänsä varrella jo käsittelemään kotimaassaan.

Muistiossa lueteltuihin “pohjoismaisiin” ideaaleihin voisi suhtautua niin, että Suomi mm. lainsäädännössään edelleen tarjoaa yksilölle mahdollisuuden pyrkiä niitä kohti. Niiden esittelemisen “poikkileikkaavasti” lainsäädännössä ja institutionaalisissa rakenteissa toimivina johtaa vähemmän

harhaan kuin sellaiset muotoilut, joista voisi päätellä, että suomalaiset ihmisinä ajattelevat asioista jollain tietyllä, samalla tavalla. Ei ole mielekasta luoda kotoutujille sellaista toiseuttavaa käsitystä, että "suomalaiset" edustavat yhtenäisenä rintamana jotain heille osin abstraktejakin aatteita, jos todellisuus on se, että syntyperäisistä Suomen kansalaisistakaan tuskin löytyy montaa, joille muistion jokainen arvo olisi käytännön arjessa läheinen.

Mis- ja disinformaation ja tekoälyväärennösten aikana kansallista historiaamme tärkeämpää olisi ehkä avata niitä paineita ja ristiriitoja, joiden keskellä Suomi ja suomalaiset tekevät niin päivänpolitiikkaa kuin arjen ratkaisujaan. Monipuoluejärjestelmä ilman selkeitä blokkeja on sinällään jonkinlainen harvinaisuus, joka tuskin heti katoaa, mutta sen logiikoiden hahmottaminen on haastavaa. Tämä järjestelmä pyrkii jatkossakin luovimaan globaalien ongelmien keskellä (kuten ympäristökatastrofi, lisääntyvä globaali epävakaus ja siitä johtuvat siirtolaisuuden ja talouden haasteet sekä Venäjän arvaamattomuus) sekä EU:n että NATO:n jäsenenä toimien. Tämän kehityksen ymmärtäminen voinee myös konkretisoida sitä, mitä "arvot" tarkoittavat nykyajassa.

Kotoutujan on keskeistä ymmärtää, että monet muualla normaaleina pidetyt ja erityisesti yksilön itsemääräämisoikeutta rajoittavat teot ovat meillä rangaistavia. Mutta kuten hyvin tiedämme, moniarvoisuutemme sallii mm. poliittisessa ja muussa julkisessa puheessa ja toiminnassa myös ns. pohjoismaisten arvojen, ihmisoikeuksien ja perustuslain merkityksen kiistämisen ja tätä toteutetaan muiden prioriteettien nimissä sekä avoimesti että peitellymminkin jatkuvasti. Ja vaikkei jatkossa näin olisikaan, tulisi yhteiskuntaorientaatioissa pyrkiä välttämään kansallisen stereotypian luomista suomalaisista. Opetammehan toisaalla, osana näitä arvojamme, ettei muistakaan väestöryhmistä tehtäisi kategorisoivia oletuksia. Pidemmän päälle mahdollisimman läheisesti nykypäivän todellisuutta kuvastavat lähtötiedot antanevat terveemmän pohjan kotoutumiselle kuin arvot, joihin voida sitoutua.

"Moniarvoisuusarvon" sekä sen myötä kilpailevien ja vaihtuvien prioriteettien ymmärtäminen voi parhaassa tapauksessa auttaa kotoutujaa myös ymmärtämään ja hyväksymään suomalaiseen yhteiskuntaan kuuluvia turhauttavia piirteitä, jollaisina usein pidetään mm. lukuisien prosessien monimutkaisuutta, byrokraattisuutta ja hitautta.

Suomen kielen, ja toki myös ruotsin, opiskelun arvoa kannattaa korostaa voimakkaasti, ja erityisesti, omakielisessä orientaatioissa. Mutta myös tässä kohdassa tekojen tulisi seurata sanoja, ja kotoutujille tulisi voida osoittaa uskottava, opiskelun mahdollistava koulutustarjonta.

Muistion hengästyttävä lista asioista, joita eri teemojen alla tulisi käsitellä, kuvastaa epäilemättä hyvin suomalaisen yhteiskunnan moninaisuutta ja monimutkaisuutta. On kuitenkin syytä pitää mielessä, että orientaatiokurssin laskettu kesto on vain noin 10 työpäivää tilanteessa, jossa monien kurssille osallistuvien voi olla vaikea elämäntilanteessaan tapahtuneen muutoksen ja monien mahdollisten epävarmuustekijöiden vuoksi olla vaikea omaksua tietoa normaalilla tasollaan,

puhumattakaan siitä, että osallistujien koulutustasoissa ja oppimisen taidoissa on varmasti suuria eroja.

Tärkeää olisi varmistaa, että osallistujalle on olemassa materiaalia, jonka perusteella hän voi kerrata itselleen keskeisiä kysymyksiä niihin Suomessa törmätessään, ja että hänellä on realistisia mahdollisuuksia löytää ymmärrettävässä muodossa olevaa materiaalia haluamastaan aiheesta tai organisaatioita, esim. viranomaisten tai kolmannen sektorin järjestämää neuvontaa. Erityisesti isommille kieliryhmille monet yhdistykset järjestävät jatkossakin, mikäli toimintaan on resursseja, monipuolista omakielistä tukea, ohjausta, neuvontaa, infoja ja koulutusta. Tästä näkökulmasta ajatellen orientaatiokurssi tulisi säilyttää nimensä mukaisena lähtölaukauksena suomalaisuuteen. Positiivisesti ohjaavana ja tukevana sellaisena, jonka keskeisimmät tavoitteet on määritelty kaikille osapuolille ymmärrettävällä tavalla ja jonka jälkeen kotoutujalla on hyvät edellytyksen välttää ilmeisimmät virheet ja vaaranpaikat sekä kyky täydentää tietojaan sitä mukaa, kun tarpeet lisääntyvät.

Monet muistiossa mainitut asiat ovat joko ajankohtaisia myöhemmin (kuten esim. työhaastattelu), niiden moninaisuus vaikuttaa läkähdyttävältä 70 tunnin kokonaisuuden osana käsiteltäväksi (esim. kuluttajana toimiminen), toimintatavat vaihtelevat liikaa täsmällisen valtakunnallisen ohjeistuksen laatimiseksi (esim. kierrättäminen). Keskeinen tavoite koulutuksessa tulisi olla se, että tieto on paitsi ymmärrettävää, myös konkreettista ja mahdollisimman pitkälti käytännön elämää eteenpäin vievää.

Asetus 3: VNa alaikäisenä ilman huoltajaa tulleen lapsen edustajan palkkion maksamisen perusteista ja palkkion suuruudesta, korvattavista kuluista sekä menettelystä palkkion maksamisessa ja kulujen korvaamisessa (edustajanpalkkioasetus)

Ei lausuttavaa.

Asetus 4: VNa laskennallisen korvauksen perusteista ja maksatuksesta (korvausasetus)

Jos esim. orientaatiokoulutukseen osallistumisen tulisi olla kotoutujille mielekästä ja motivoivaa, tulisi myös kuntien rahoitusmekanismi rakentaa kannustavaksi niin, että se suosii vaikuttavaa kotouttamistyötä. Mikäli kunnilla on riittävät resurssit ja tapa pystyä osoittamaan, että niiden valitsemat toimintatavat tuottavat hyviä tuloksia ja näin ollen pidemmällä tähtäimellä nopeuttavat kotoutujan siirtymistä kustannustekijästä tuotannon tekijäksi, tulisi rahoitusrakenteen tukea tällaisen toiminnan hyvien käytäntöjen kehittämistä ja levittämistä. Näin toimiva kotouttaminen voi muodostua kunnalle myös vetovoima/pitovoimatekijäksi, joka auttaa asukaspuhjan, työllisyyden ja palveluiden vahvistamisessa pitkällä tähtäimellä.

Asetus 5: VNa kotoutumisen edistämisen valtakunnalliseen tietovarantoon tallennettavista tiedoista (tietoasetus)

Ei lausuttavaa

Muut huomiot

Moninaisissa keskusteluissa kotoutumistyötä tekevien julkisen ja kolmannen sektorin ja erityisesti kuntatyöntekijöiden on käsitelty kysymystä siitä, miten työvoiman ulkopuolella oleva kohderyhmä tavoitetaan. Tämä vaikuttaa olevan keskeisin ja ymmärrettävä huolenaihe, johon ratkaisua haetaan ensisijaisesti kolmannen sektorin ja omakielisten järjestöjen yhteistyöstä tiedottamisessa ja mukaan ottamisessa.

On kuitenkin vuosien tai pikemmin vuosikymmenten kokemuksesta selvää, että pelkkä viestin tekninen perille toimittaminen ei vielä riitä tilanteissa, joissa mukaan haluttava henkilö ei itse koe välitöntä tarvetta palvelulle. Omakielinen viestintä madaltaa kynnyksiä, mutta laajempi onnistuminen edellyttää myös kasvokkain tapahtuvaa henkilökohtaista viestintää erilaisissa ryhmätoiminnoissa ja kohtaamisissa. Tämä taas edellyttää toimivaa ja aktiivista monikulttuurista kansalaisyhteiskuntaa ja erityisesti kielitaitoisen maahanmuuttotilanteen väestön ja heidän omien yhdistystensä työtä. Valitettavasti mittavat leikkaukset valtion järjestörahoitukseen ilman korvaavia keinoja tai sopeutumisajakaikaa heikentävät mahdollisuuksia toimivaan kotouttamistyöhön myös yhteiskuntaorientaatiokoulutuksen toteuttamisen osalta.

Myös muilta osin voidaan kysyä, miten tuottavana hanketta voidaan pitää ja onko taustalla realistinen ymmärrys siitä, miten laajaa oppimiskokonaisuutta muistio visioi, miten mittavaa työtä sellaisen päivittäminen ja kääntäminen tulee vaatimaan.

Yleensäkin arviot siitä, ettei esityksellä olisi taloudellisia vaikutuksia, vaikuttavat varsin hämmästyttäviltä. Kun lisäksi arvioidaan, että asetuksia olisi vain vähäisiä myönteisiä vaikutuksia kohderyhmälle, herää kysymys, olisiko orientaatiokurssin sinällään kannatettavaa ajatusta pohtia hieman perusteellisemmin. Nyt tavoitetilä on niin alhainen, että koko hanke vaikuttaa vähämerkityksiseltä. Tämän kanssa ovat linjassa myös allokoitujen resurssit. Sen sijaan visioitu koulutussisältö on kotoutumisen alkuvaiheeksi tarpeettoman mittava, ja sen sisällyttäminen 70 tunnin aikaraamiin vaikuttaa haastavalta.

Sisällön tuottamiseen (ja kääntämiseen) tulisi varata riittävästi aikaa ja resursseja. Sama koskee materiaalin päivittämistä, sillä jatkuva palvelujen uudelleen järjestely eri hallinnon tasoilla ja eri alueilla omalla tavallaan tulee muodostamaan oman haasteensa. Lisäksi kohderyhmän tavoittamisen ja osallistumisen takaamisen keinoja ei ole pohdittu riittävästi. Nämä kuitenkin vaativat resursseja.

Asetuksen lähtöajatus on siis mielestämme aivan oikea ja kannatettava, mutta jos tavoitteet, sisällöt ja resurssit ovat kovin moninaisessa ristiriidassa, hanke on pikemminkin viemässä huomiota ja niukkoja resursseja jo nykyisin tehtävästä työstä. Asetuksen toteuttamiseksi kunnat tarvitsevat lisäresursseja eikä keskeisesti kumppaniksi tarvittavan omakielisen kolmannen sektorinkaan resursseja ole vara heikentää. Tämän yhteistyön kehittämiseen tarvitaan myös sektorien välistä yhteistyötä, mikä ei kuitenkaan tarkoita välttämättä uusien toimijoiden tai verkostojen muodostamista vaan olemassa olevien kanssa käytävää dialogia ja kehittämistä.

Mikäli kiireellä synnytetty toimintamalli ja materiaali osoittautuu heikosti tarpeita vastaavaksi, on niitä voitava tarkastella kriittisesti ja kehittää eteenpäin jo nopealla aikataululla.

Liukkonen Olga
Suomen Venäjänkielisten Keskusjärjestö ry - Näkymätön voimavara -
toiminta